

В. В. Мацьків

*аспірантка економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова
спеціальність «Економіка»*

Науковий керівник: к.е.н., доц. Н. М. Крючкова

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

У більшості досліджень поняття трансакційних витрат розглядається в контексті ринкових операцій (ринкові трансакційні витрати) та управлінських відносин (управлінські трансакційні витрати). Державні трансакційні витрати рідко стають предметом розгляду. Проте питання ефективності державного управління є надзвичайно важливим для будь-якої країни за будь-яких обставин, що зумовлює необхідність дослідження трансакційних витрат у сфері державних фінансів.

Наразі Україна переживає період трансформації державних інституцій, що спричинено запуском процесу фінансової децентралізації. Цей процес є мало дослідженим в сенсі аналізу його ефективності. Наслідки, які він несе в собі допоки непередбачувані. Тож, актуальним виявляється дослідження державних трансакційних витрат.

В історичному контексті, питанням ефективності державного управління почали перейматись починаючи з 70-х років ХХ століття. В цей час виникають концепції, які говорять про «необхідність запровадження в державних

інституціях ринкових механізмів конкуренції та корпоративного управління» [1]. В основі цих концепцій лежить ототожнення принципів управління приватним і публічним секторами. Отже, виникає необхідність зміни критеріїв оцінювання якості державного управління: від оцінки ефективності процесу до оцінки ефективності результату, отримання якого передбачає мінімізацію витрат і навіть дозволяє поставити питання щодо прибутковості діяльності державних установ. Однак, розглядаючи мінімізацію витрат, ці концепції і надалі зігноровують значення трансакційних витрат. На наше переконання, їх також доцільно перенести з виміру приватних у вимір публічних (державних) фінансів.

Економіка трансакційних витрат стосується обмінних відносин (транзакцій) між суб'єктами інституційної системи економіки. В публічній сфері вони стосуються передачі публічних прав. У теорії трансакційних витрат високі витрати розглядаються лишень як один із універсальних заходів для оцінки ефективності роботи установ. При цьому вони розглядаються як типові ефекти укладення економічних операцій. Польський дослідник В. Zbroińska стверджує, що ці витрати створюються «у кожній сфері людської діяльності, оскільки ми живемо у «світі договорів» з різною інтенсивністю невизначеності та нелояльності» [2, с. 164]. Фактично, ми маємо розуміти, що нівелювати трансакційні витрати неможливо, проте визначення їх величини та джерел виникнення дозволяє оптимізувати роботу установ.

Іншим важливим моментом, який необхідно враховувати порівнюючи публічну сферу з приватною, є специфічність товару. Товаром у публічній сфері є суспільні блага. Державні блага через свою специфіку приватним сектором взагалі не забезпечуються або надаються в менших кількостях порівняно з соціальними потребами. У той же час їх споживання має неконкурентний характер. Крім того, існує природна тенденція у громадян завищувати попит на такі товари, особливо в умовах явної відсутності плати за них (такі ілюзорні почуття платників податків – цей ефект називають фіскальними ілюзіями) [3, с. 331]. Як ці, так і деякі інші характеристики суспільних благ призводять до того, що суспільні блага не є типовими благами. Однак автори популярного американського довідника під назвою «Право та економіка» стверджують, що трансакційні витрати є нижчими для стандартних товарів і послуг, в той час як значно вищі у випадку обміну товарами та послугами особливого характеру [4, с. 91].

Окрім того, у випадку державного сектору спостерігається значно менша частота транзакцій, ніж у приватному секторі. Низька частота створює порівняно більші трансакційні витрати, включаючи витрати на залучення ділових партнерів та переговори.

Інший важливий момент – протиріччя між прагненням до індивідуальної ефективності та глобальною ефективністю публічної політики. Так зване

загальне благо не суттєво регулює політичний вибір. Якщо підприємець намагається максимізувати прибуток, то політик намагається максимізувати владу. Окрім того, політик залежить від думки громадськості, що впливає на його рішення, які зосереджені на максимізації політичної підтримки, а ці рішення не завжди є ефективними.

У той же час конкретні лобістські групи (групи економічного та соціального тиску), застосовуючи механізм політичного тиску, вступають у взаємодію з політиками, прагнучи формувати податкові пільги, пожертви, субсидії, ціни тощо, які є для них найбільш сприятливими. Описані умови, пов'язані із слабкістю громадських осіб, які приймають рішення, політизацією їх рішень та бюрократією призводять до невизначеності щодо поведінки партнерів по контракту та умов зовнішнього середовища, а ця невизначеність робить контракти неповними, що призводить до збільшення трансакційних витрат.

Таким чином, можна припустити, що державні трансакційні витрати важче піддаються контролю та оптимізації, що спричинено їх специфічністю, адже у державному секторі важко впливати на частоту транзакцій, на політичний вибір суспільства та наслідки цього вибору, особливо в масштабах країни. Проте за умов децентралізації, ці завдання стають реальними.

Список використаної літератури

1. Гордон М. В., Оленцевич Н. В., Колісник І. О. Моделі публічного управління: порівняльний аналіз та пропозиції для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1207>.
2. Zbroińska B. Wkład ekonomii kosztów transakcyjnych i teorii kontraktów do nauki o zarządzaniu. *Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae*. 2013. № 17(2). P. 163–174.
3. Poniatowicz M. Transaction costs in the context of the requirements of effective finance management for local government units. *Ekonomia i Prawo. Economics and Law*. 2017. № 16. P. 325–341.
4. Cooter, R., & Ulen, T. *Law and economics*, 6th edition. Addison–Wesley. 2016. 555 p.